

ZLATÁ ULIČKA NA PRAŽSKÉM HRADĚ VE SVĚTLE ARCHEOLOGICKÝCH A HISTORICKÝCH PRAMENŮ

GABRIELA BLAŽKOVÁ — JAN FROLÍK — JOSEF MATIÁŠEK

Zpracování historických a archeologických pramenů ze Zlaté uličky na Pražském hradě ukázalo, že v tomto případě se oba druhy pramenů spíše doplňují, než překrývají. Archeologické prameny v ploše uličky dokumentovaly převážně její starší stavební vývoj včetně předrudolfinského období. Vhled do sociální skladby obyvatel nebyl ze získaných archeologických pramenů možný, neboť odpadový materiál končil mimo plochu vlastní uličky, s vysokou pravděpodobností v Jelením příkopu. Zvrstvení v komunikaci, jak naznačil rozbor keramiky, pochází z jiných areálů Pražského hradu. Písemné a plánové prameny převážně ze 17. a 18. století dovolily sledovat vývoj jak dnes stojících budov, tak zaniklé zástavby, poskytly celou řadu údajů, a to nejen o majetkových přesunech, případně stavebních úpravách jednotlivých nemovitostí, ale daly nahlédnout i do sociálního složení obyvatel uličky.

THE GOLDEN LANE IN THE LIGHT OF THE ARCHAEOLOGICAL AND HISTORIC EVIDENCE

According to recent research the historic and the archaeological evidence of the Golden Lane at Prague Castle complement each other rather than overlap. Archaeology documented in the Lane mainly concerns its earlier building development including the period prior Rudolf II. The social aspect of the inhabitants could not be inferred from the archaeological artefacts since the waste material was deposited outside the Lane, most probably in the Jelení (Deer) Ditch. The multi-layered street, as indicated by the pottery evaluation, was formed from other parts of the Prague Castle. The documentary evidence and the plans mainly from the 17th and 18th centuries allow following the development of still standing buildings as well as the demolished structures; they provide considerable detail concerning property relations and building modifications, and illustrate the social status of the inhabitants of the Lane.

Klíčová slova — Pražský hrad – Zlatá ulička – raný novověk / novověk – keramika – porcelán – parkán – střelci

Key words – Prague Castle – Golden Lane – early modern period / modern period – pottery – porcelain – Zwinger – guards

Zlatá ulička (oficiální název Zlatá ulička u Daliborky) je jedním z nejmalebnějších a turisticky nejvyhledávanějších zákoutí Pražského hradu. Důvodem je bezesporu soubor nevelkých domků stojících jako protiklad k ostatní architektuře hradního areálu. Novodobá stavební adaptace uličky evokuje představu života v raném novověku. Historická hodnota spočívá v poslední dochované skupině „lozumentů“, jak se ve středověkých a raně novověkých písemných prameňech nazývají svépomocí budovaná obydlí společensky méně významných obyvatel Pražského hradu. Z písemných pramenů vyplývá, že uvedené „lozumenty“ se nacházely podél značné části hradeb na severní straně Hradu, existovaly také v parkánu na jižní straně (hlášení o různých „lozumentech“ na Pražském hradě sestavené Mikulášem Stropčickým v roce 1566, viz VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, II) a zmiňovány jsou i v okolí katedrály a na dalších místech. Kromě severní fronty ve Zlaté uličce však byly v novověku všechny postupně zbořeny.

Zlatá ulička se nachází v ploše pozdně středověkého parkánu v severovýchodním nároží Pražského hradu. Je omezena dvěma bateriovými věžemi: Daliborkou na východním a Bílou věží¹ na západním konci. Za severní hranou je strmý svah do Jeleního příkopu, z jihu sousedí se zástavbou východního konce Jiřské ulice (areál Purkrabství, čp. 6/IV, 7/IV a 11/IV) a s domy za Jiřským klášterem (čp. 30/IV, 31/IV a 32/IV).² Mezi čp. 11 a 30 se nachází vstup do uličky. Z hlediska geomorfologie leží sledovaný areál na severní hraně hradního ostrohu, který se pozvolně svažuje východním směrem k Opyši a strmě padá k severu do strže potoka Brusnice. V jižním sousedství probíhá předpokládaná linie hřebene hradní ostrožny.

Historie uličky

Plocha pozdější Zlaté uličky vznikla na objednávku Vladislava Jagellonského vystavěním pozdně gotické parkánové hradby. Tato nová vnější fronta opevnění byla předsunuta do svahu Jeleního příkopu mimo do té doby opevněnou plochu (obr. 1). Za nejstarší známou severní hranici³ Hradu

1 V areálu Pražského hradu bylo v minulosti označení „Bílá věž“ používáno pro dva objekty. Historicky starší Bílá věž byla součástí románské hradby a stála v jižní části západní fronty Hradu v těsném sousedství západní hradní brány. Dnes je její jádro zabudováno do tělesa Středního křídla. V článku je zmiňována mladší Bílá věž, která byla vybudována za vlády Jagellonců a nacházela se na západním konci Zlaté uličky.

2 Všechna čísla popisná z areálu Pražského hradu náleží do katastru Praha 1-Hradčany. V úplném tvaru jsou lomena IV. V dalším textu je pro zjednodušení použita zkrácená forma.

3 Ze staršího opevnění v podobě dřevohlíněného hradebního tělesa bylo zachyceno jen severovýchodní nároží v severovýchodním konci areálu Purkrabství (BORKOVSKÝ 1962, 415–420). Severní linie nebyla zaznamenána.

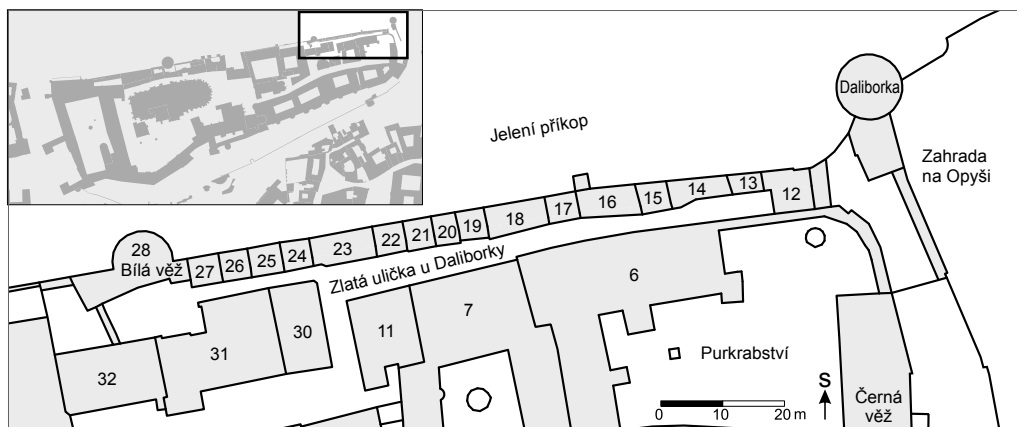

Obr. 1. Pohled na Černou věž a Pražský hrad přes Jelení příkop. Fotografie východní části severního parkánového opevnění Pražského hradu z doby kolem roku 1870, za linií hradby se mezi věží Daliborkou (vlevo dole) a Bílou věží (vpravo) nachází Zlatá ulička. Vrchní řada oken náleží obranné chodbě, okna ve spodní řadě náležejí jednotlivým domkům severní fronty uličky (dobové foto František Fridrich, kolem 1870, Museum hl. m. Prahy, sign. H 010 237).

Ize v okolí Zlaté uličky považovat linii románské hradby, která je dodnes přítomná v zástavbě na jižní straně uličky, respektive tvoří severní obvodovou stěnu domů čp. 6, 7, 11, 32, nebo probíhá v jádru domů čp. 30, 31 (obr. 2). V průchodu do Zlaté uličky, mezi domy čp. 11 a 30, byly v jižním sousedství románské hradby zaznamenány středověké terény na niveletě 251,25 m n. m./Bpv a povrch uměle sníženého podloží v podobě zjílovatělé břidlice ve výšce 249,20/Bpv (dnešní pochozí povrch se zde pohybuje okolo nivelety 252,50/Bpv). Severně od linie románské hradby nebylo geologické podloží ani intaktní středověké terény zaznamenány. To je dáno zejména značnou mocností navážek uvnitř parkánu, v blízkosti zmíněného průchodu do Zlaté uličky činí výškový rozdíl pochozí úrovně mezi hradbami a paty vnější parkánové zdi 10 metrů. Dosavadní archeologické práce se pohybovaly většinou v rozmezí 1–2,0 m hloubky od povrchu komunikace, do situací předcházejících jagellonskou periodu nezasáhly.

Impulsem k výstavbě severního parkánového opevnění Pražského hradu bylo přestěhování Vladislava Jagellonského z Královského dvora na Starém Městě pražském po roce 1483. Za stavitele jagellonského opevnění je považován Benedikt Ried, v literatuře se však objevuje také dvorní stavitel Hanuš Pehem (LEMINGER 1887–1889, 626, 627; VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, I; VLČEK 2000, 217). Přesná data stavby hradby nejsou známa, lze se však domnívat, že opevnění Hradu mělo spolu s přestavbou Královského paláce prioritu. V roce 1492 psal Hanuš Pehem Benešovi z Veitmile, že by rád toho léta dokončil stavbu hradební zdi a ochozů (LEMINGER 1887–1889, 627). Dokončení věže Daliborky je spojováno s rokem 1496, nadepsaným na jejím plášti. Letopočet 1522, který se vyskytuje v interiéru Bílé věže, se patrně nevztahuje ke stavebním dějinám objektu. Pražský hrad se stavbou jagellonské fáze opevnění rozšířil severním směrem od předchozí románské hradební linie stavěné po roce 1135 o 12 m v západní a 7 m ve východní části uličky. V úseku mezi Bílou věží a Daliborkou byl vršek vladislavské hradby o šířce 1,2 m odlehčen dvanácti oblouky o délkách 6,0–6,6 metru. Mezi nimi jsou pilíře široké 2,8–3,4 m (KADLEC 1999, 13). Část těchto oblouků je dnes využita jako sklepní prostory některých domků, podlahy v přízemí domků jsou pak položeny na úroveň rubu zaklenutí oblouků. Na tuto úroveň byly posazeny „pavlače“ (dřevěné podsebití), které shořely při požáru v roce 1541 a byly obnoveny v roce 1548 (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, II). Prostor parkánu začal být záhy využíván k bydlení. Od 60. let 16. století do rudolfínské přestavby se o zástavbě zmiňuje několik zpráv, a to většinou negativně, což do jisté míry ukazuje na nižší sociální postavení obyvatel. Zpráva patrně z roku 1566 uvádí: „... v těch domečcích se drží mnoho neužitečné čeledi v zámku; přece však některé z nich mohly by zůstat, kdyby bylo dbáno dostatečné opatrnosti vůči ohni...“ (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, II). Problémy byly nejen z důvodů požární bezpečnosti, ale též kvůli znečišťování hradby a Jeleního příkopu odpadem: „... je veliká potřeba zvýšit zeď proti libosadu a odstranit různé záchody (s odpadem) do

Obr. 2. Zlatá ulička u Daliborky (dále jen Zlatá ulička) s čísly popisnými – výřez z Mapy evidence nemovitostí (upravil J. Matiášek, 2018).

příkopu“ (zpráva Bonifáce Wohlmuta z roku 1569, viz VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, III). V roce 1566 se v parkánu od Daliborky až k domu nejvyššího písaře (čp. 34 na Jiřském náměstí) nacházelo celkem 18 domků (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, II). Z této doby je znám místní název uličky „Zlatnická“. Romantická představa o areálu alchymistů, případně zlatníků je nepravděpodobná, původ názvu však nebyl dosud objasněn. Jistou indicii může poskytnout pouze zlatník vlastníci v polovině 16. století přilehlé čp. 11 (VLČEK 2000, 211).

Rozsáhlé stavební úpravy proběhly v letech 1591–1594, kdy došlo k posílení hradby jižním směrem a zvýšení o druhé patro odlehčujících oblouků, včetně zděné obranné chodby na její koruně mezi Bílou věží a Daliborkou (obr. 3). Oblouků bylo mezi oběma věžemi celkem 21 o délce cca 4 m (dva nejvýchodnější 5 m), hloubce 2,2 m a šířce pilířů mezi nimi 1 m (KADLEC 1999, 14). Starší domky byly kvůli stavbě bezesporu zbořeny. Parkán však nezůstal dlouho prázdný. Dne 16. září 1597 dovolil reskriptem Rudolf II. 24 konkrétním hradním střelcům zřízení malých domků v prostoru uličky „... aby sobě jeden každý z týchž jmenovaných osob po jednom tom klenutí k obydlí svému zazdítí spraviti dáti a potom takového klenutí tak dlouho v držení a užívání byti mohl, dokud v té službě střelecký zůstávati bude...“ (podle KADLEC 1999, 14; NA SM, inv. č. 3139, sign. S 21/4, kart. 2097). Domky si střelci stavěli na vlastní náklady. Roku 1599 je v parkánu evidováno 16 domků, z nichž se 10 či 11 nacházelo v dnešní Zlaté uličce (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, III). K roku 1612 se patrně v souvislosti se stavbami za Jiřským klášterem váže stížnost zdejší abatyše Žofie Albínky z Helfenburku, kde se uvádí: „Někteří domečky bez dovolení do výše až po samá okna kláštera stavěli, v nich pak komíny a díry, jimiž dejm vychází a do pokojů abatyše i konventu se hrne. Nad to na několika místech se tam jídla strojí, piva i vína šenkují a tou příčinou mnozí neřádkové, křikové a jiní nezpůsobové se dějí. Proto bude moci abatyše dát domečky takové lidmi z jiných práv prošacovati, vykoupiti a zbořiti, aby z takových jídel strojní a šenkův provozování sešlo.“ (KADLEC 1999, 16) Důležitým pramenem o podobě domků krátce po jejich postavení je soupis domů na Pražském hradě pořizený z rozkazu krále Fridricha Falckého v roce 1620.⁴ Uvádí počet místností, jejich rozmístění a využití. Obdobný soupis pochází z roku 1816.⁵ Období mezi oběma soupisy lze sledovat buď v dílčích detailech díky právním dokumentům zachycujícím majetkové transakce jednotlivých nemovitostí,⁶ nebo pomocí ikonografických pramenů, které naopak většinou postihují celek. Obecně však platí, že ulička se jako celek v tomto období již výrazně neměnila, pro nemožnost expanze do okolí pouze docházelo k zahušťování zástavby, zejména utilitárními přístavky na jižní straně, nebo zabráním prostoru v obranné chodbě nad domky po zrušení instituce střelců v roce 1784.

Hygienické zázemí obyvatel bylo žalostné. Oficiální záchody jsou známy pouze při čp. 13 a v Bílé věži. Vedle nich jejich funkci suplovala řada neschválených výlevků vyvedených z domků přímo na stěnu hradby směrem do Jeleního příkopu. Funkční kanalizační síť byla vybudována až v 19. století. Vodovod byl do uličky zaveden v roce 1877, a to pouze formou jedné venkovní kašny. Hygienické podmínky ve Zlaté uličce byly ubohé ještě za první republiky, kdy zde byl jeden záchod na celou uličku (ŠTORCH-MARIEN 1972, 182).

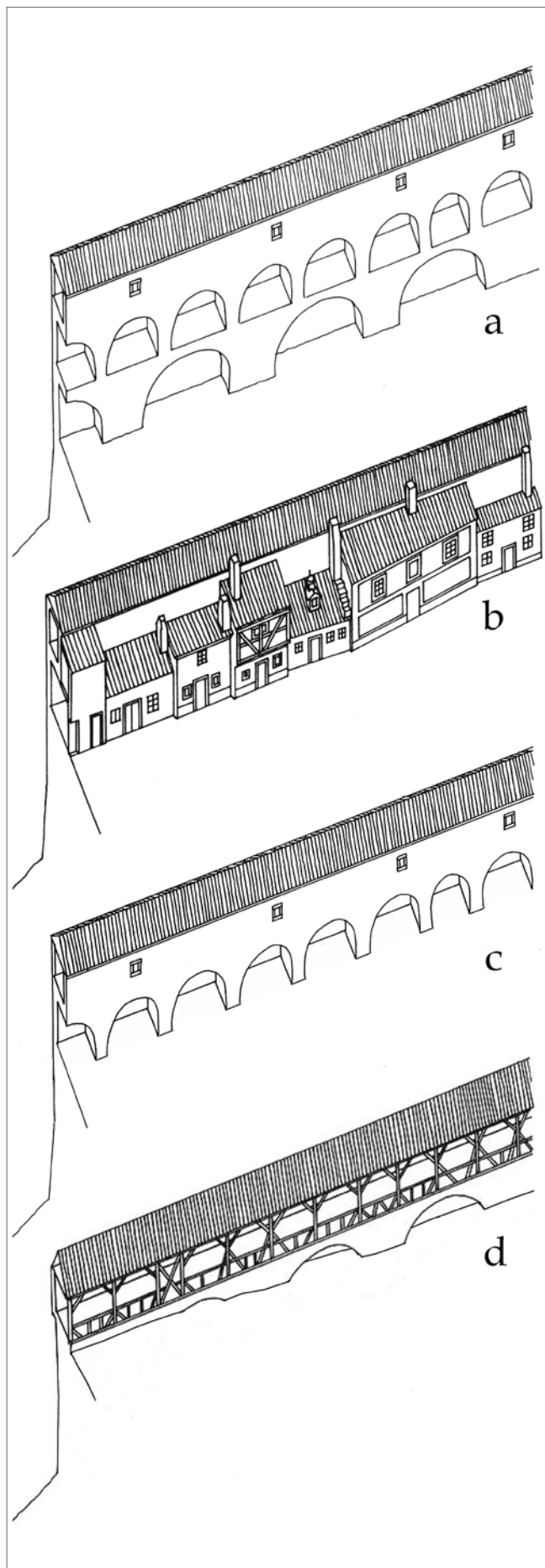
4 *Beschreibung aller Häuser und Zimmer im Kunigl. Prager Schloss, Angefangen den 28. Julii 1620* (APH Dvorní stavební úřad, sign. HBA 398).

5 *K. Obere Stadt Prag Hradtschin. Ausweis über die von der Häuserbegehungscommission aufgenommenen Wohnungsbestandtheile u. Zinsungen vom Nr. 1 bis 188, 1816* (NA TK, inv. č. 168; VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 45).

6 Zejména I. a II. gruntovní kniha zámeckého hejtmánství: I. kniha pro roky 1650–1815 (AMP Sběrka rukopisů, sign. 4276), II. kniha pro roky 1816–1851 (AMP Sběrka rukopisů, sign. 4277) a dále jednotlivé stavební spisky domků viz AMP MHMP I., Hlavní spisovna (1784–1920), Oddělení D 1802–1910.

Současná podoba uličky je výsledkem vývoje po roce 1864. Již hlášení o stavebním a požárním stavu jednotlivých domků z let 1838, 1845, 1852 a 1858 předpokládají urbanistickou „regulaci“ uličky, a to v důsledku celkového špatného stavu jednotlivých domků.⁷ Asanace proběhla v roce 1864 (VLČEK 2000, 218) a byly při ní odstraněny všechny objekty na jižní straně uličky. Tuto situaci předjímá plán z roku 1862,⁸ na němž jsou všechny části určené ke zboření vyznačeny. Během následujícího období byly domky upravovány převážně pouze v interiérech. Výjimku představuje domek č. 12 na východním konci uličky, který teprve po přestavbě v roce 1874 dosáhl dnešního rozsahu přes celou šířku uličky (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 2). Ulička se od konce 19. století postupně stala atrakcí.⁹ Tento vývoj vyvrcholil v roce 1952 vyvlastněním objektů a jejich přeměnou v muzejní expozici, které předcházela radikální rekonstrukce jednotlivých domečků pod vedením architekta Pavla Janáka. Obdobnou příčinu měl i archeologický zájem, který doprovázel opravu všech domků i plochy uličky v období května až října 2010.

Ikonoграфické prameny jsou v porovnání s jinými částmi Hradu značně omezené. Prostor uličky je na nepočetných vyobrazeních severovýchodní části Hradu zakryt hradbou nebo okolní zástavbou. Starší celkové plány Pražského hradu

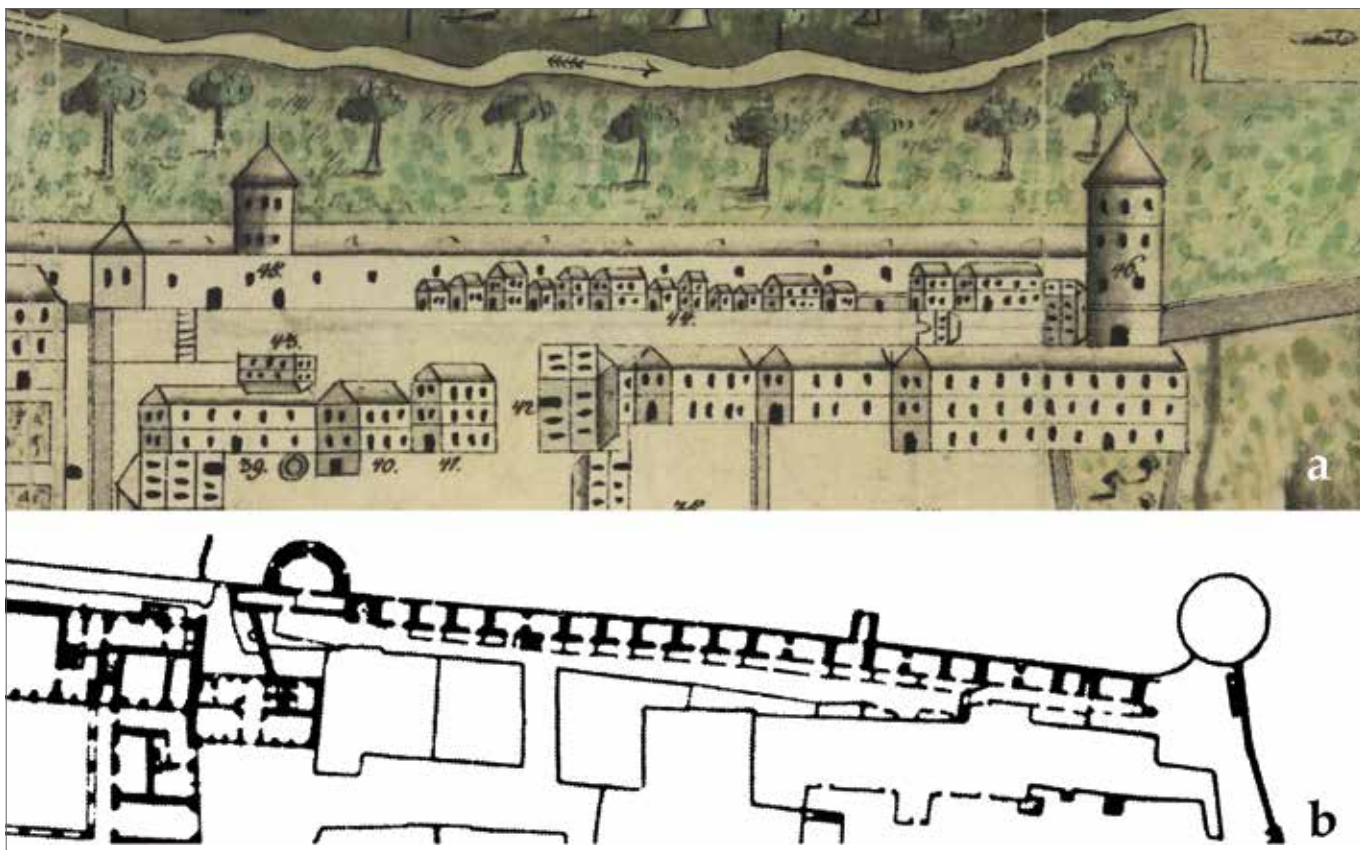

Obr. 3. Kresebná rekonstrukce Zlaté uličky: **a** – současná podoba vrchní části parkánové hradby s vynecháním zástavby; **b** – současná podoba se zástavbou; **c** – rekonstrukce vzhledu po rudolfínské přestavbě a před vznikem zástavby; **d** – rekonstrukce vzhledu před rudolfínskou přestavbou (na podkladu kresebné rekonstrukce P. Chotěbo- ra upravil J. Matášek, 2012).

⁷ AMP MHMP I. D1/1656 pro roky 1837–1839; AMP MHMP I., sign. D1/1056 pro roky 1845–1854; AMP MHMP I., sign. D1/1648 pro roky 1855–1864.

⁸ APH SPS, inv. č. 126/6.

⁹ Za první republiky byl o bydlení zde velký zájem především mezi intelektuály, kteří ovšem kvůli hygieně v domcích nebydleli, zpravidla jen docházeli. Jeden z domů měl v pronájmu Otakar Štorch-Marien, další patřil spisovateli Franzi Kafkovi (ŠTORCH-MARIEN 1972, 181–190). Za doplnění děkujeme dr. Heleně Čížinské.

Obr. 4. Dobové plány Zlaté uličky: **a** – výřez pohledového plánu Pražského hradu datovaného mezi roky 1748–1754 (převzato z VILÍMKOVÁ/POKORNÝ 1985); **b** – výřez půdorysného plánu Pražského hradu zachycujícího situaci okolo poloviny 18. století (převzato z VANČURA 1976, obr. 78; úprava J. Matišek, 2012).

jsou příliš schematické a drobnou zástavbu uličky nezachycují (plán z 20. let 17. století s použitím starších předloh viz BRYKOWSKA 1996; BLAŽKOVÁ 2016, 30; nákresy pražského opevnění z roku 1638 v Codex Borri),¹⁰ Lepší situace panuje od poloviny 18. století. Plán Pražského hradu a Hradčan, datovaný mezi roky 1748–1754, zachycuje pohledy na průčelí domků (dále v textu jako pohledový plán z poloviny 18. století; VILÍMKOVÁ/POKORNÝ 1985). Zobrazení se zdá být věrné, objevují se zde však chyby v detailech. Nejmarkantnější je skutečnost, že v řadě domů mezi čp. 24 až 27 jeden přebývá (obr. 4a). Další plán z doby okolo roku 1750 zobrazuje Hrad v půdorysu, a to s detailem na vnitřní dispozice jednotlivých objektů (dále v textu jako půdorysný plán z poloviny 18. století; VANČURA 1976, obr. 78). V prostoru Zlaté uličky je dobře patrné členění jednotlivých domů na komůrky a předsíně včetně průchodů. Zaznamenány jsou též přístavky na protilehlé straně (obr. 4b). Obdobný plán z dílny architekta Antona Haffeneckera zachycuje stav k roku 1785¹¹ (obr. 5). Mezi oběma půdorysnými zobrazeními je rozdíl v počtu místností u několika domů. To může znamenat buď majetkové přesuny a připojování částí jednoho objektu k druhému, nebo jde o faktické chyby. Nutno dodat, že oba plány mají nepřesně umístěnou baštu, která ve skutečnosti předstupuje v místě čp. 16 před hradbu do Jeleního příkopu (obr. 4). Specifickým druhem zobrazení je Langweilův model Prahy z let 1826–1837, Zlatou uličku zachycuje ve stavu před novověkými úpravami, zejména regulací v 60. letech 19. století (BEČKOVÁ/FOKT 1996, 204, 205). Pro mladší 19. století je k dispozici plánů již více, většina je ovšem schematizovaných. Největší vypovídací hodnotu mají plány z roku 1856 (LAŠŤOVKOVÁ/LAŠŤOVKA 2008, sekce 24) a 1862.¹² Starší zachycuje všechny dnes zaniklé přístavky na jižní straně uličky a rozlišuje jejich stavební podobu (zděné či dřevěné) a také uvádí, ke kterému domku náleží. Podobný plán z roku 1862 zachycuje, které z nich byly určeny ke zboření. Ojedinelé jsou starší plány jednotlivých domků. Z roku 1750 je znám plán přestavby čp. 16¹³ a z roku 1751 návrh nerealizované úpravy čp. 22.¹⁴

V minulosti proběhla ve Zlaté uličce řada nedokumentovaných terénních zásahů. Rozsahem největší je vybudování zděné kanalizace z 19. století, která zasáhla zejména terény před domy

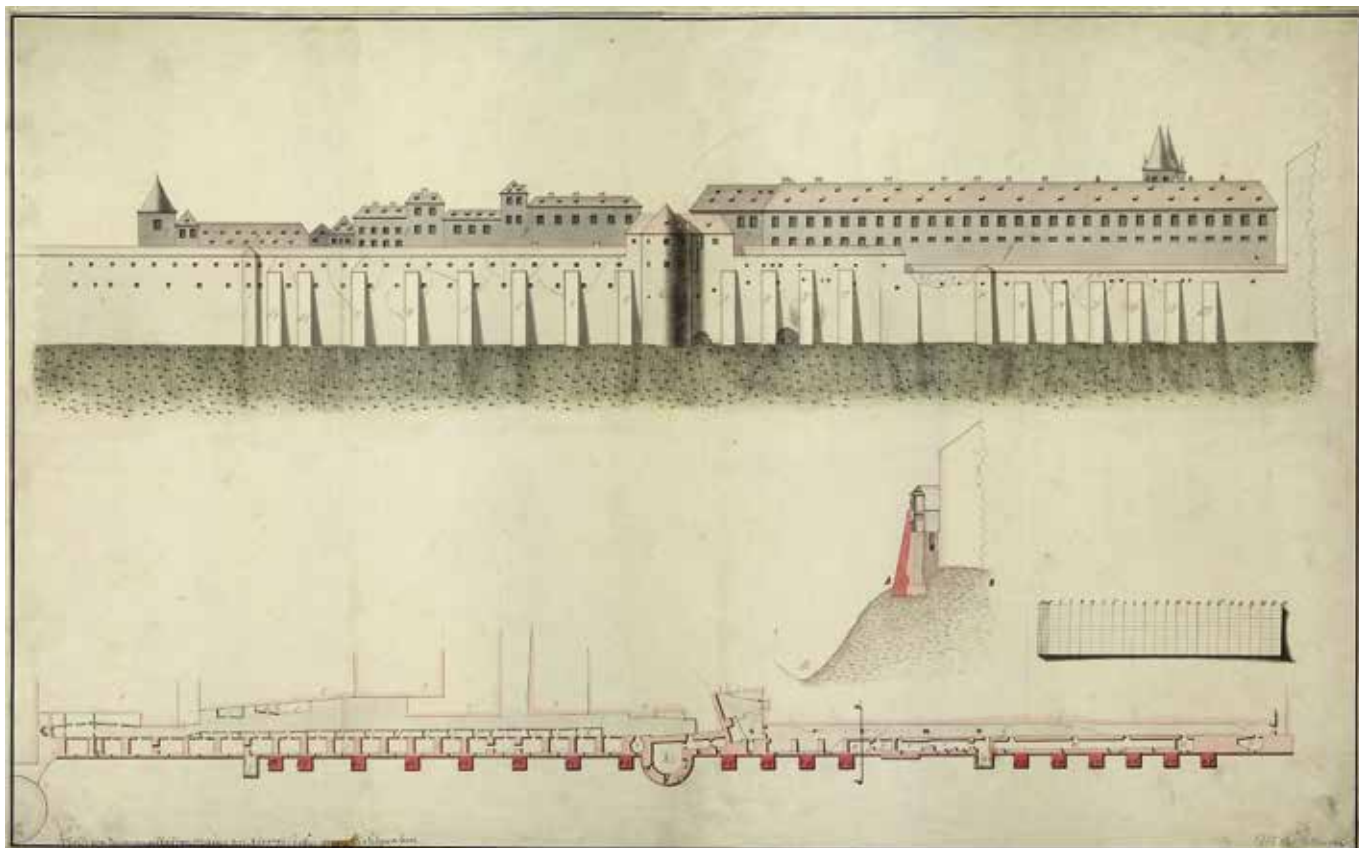
¹⁰ Národní památkový ústav, sbírka plánů PPOP 996-5-270. Originál uložen v Rakouské národní knihovně (Autographen und Handschriftendatenbank der Österreichischen Nationalbibliothek/Austrian National Library, sing. 10947).

¹¹ APH SPS, inv. č. 126/4.

¹² APH SPS, inv. č. 126/6.

¹³ APH SPS, inv. č. 126/3.

¹⁴ APH SPS, inv. č. 126/2.

čp. 23–27. Fotografie z počátku 20. století dokumentuje každodenní život ve Zlaté uličce (obr. 6). V průběhu 20. století byla středem komunikace uličky položena moderní kanalizace. Mezi významné zásahy minulého století se řadí též odvětrávací průduch románské hradby vedoucí podél Purkrabství až k čp. 12.

Kromě drobné sondáže Ivana Borkovského v roce 1943 (obr. 7) byla celková rekonstrukce Zlaté uličky roku 2010 jedinou archeologicky sledovanou akcí daného území (obr. 8). Byl proveden průzkum interiérů všech domků kromě ploch s jasně recentním vývojem. Dále byl v exteriéru dokumentován liniový výkop pro novou kanalizaci probíhající středem komunikace. V omezeném rozsahu byla zkoumána plocha mezi kanalizací a základy domků z důvodu ověření statického zajištění (do hloubky cca 1–1,5 m). Jižní strana uličky byla zemními pracemi zasažena pouze do úrovně podkladových vrstev komunikace, starší terény zůstaly nezkoumány.

Vývoj vybraných domů

Pro lepší představu o podobě a vývoji drobné zástavby v uličce jsou níže představeny čtyři jednotlivé domky se shrnutím historických a archeologických pramenů. Hlavním kritériem výběru objektů byla přítomnost zkoumaných relevantních archeologických terénů v interiéru. Dům čp. 13 byl představen kvůli svému modelovému půdorysu odpovídajícímu nařízení z rudolfínské doby. Dům čp. 16 byl vybrán kvůli možnosti porovnání s dochovaným starším plánem nemovitosti.

» DŮM ČP. 13

Domek je v soupisu roku 1620 uváděn jako majetek Matesa Ulrycha (obdobně čp. 15), osobního střelce zámeckého hejtmána. Domek tvořila jedna komora. Do roku 1732 je možné sledovat povolání majitelů, kdy se vedle dalších dvou střelců objevují vrátný při České komoře, vrátný v hradní bráně nebo hlásný v zámecké věži. Zajímavým faktem ve vývoji domu je nárůst ceny nemovitosti z 55 zlatých na 245 zlatých v krátkém intervalu let 1801–1806. Pokud se nejedná o finanční spekulaci, lze předpokládat zásadní stavební úpravu. Podle písemných pramenů i plánové dokumentace měl domek až do počátku 19. století jedinou místnost. Na Langweilově modelu a na tzv. císařských otiscích stabilního katastru je znázorněn s předsíní (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 4–6).

Obr. 5. Anton Haffenecker, 1785: Návrh posílení hradební zdi při Zlaté uličce. Půdorys Zlaté uličky v dolní části plánu včetně zaniklé zástavby za Jiřským klášterem východně od Bílé věže (APH SPS, inv. č. 126/4).

Obr. 6. Praha 1-Hrad, Zlatá ulička. Každodenní život ve Zlaté uličce na fotografii z počátku 20. století (neznámý fotograf, APH, Sběrka fotografií Stavební správy PH, inv. č. 878).

Obr. 7. Praha 1-Hrad, Zlatá ulička. Fotografie z března roku 1940, která byla pořízena ke 2. výročí vzniku protektorátu Čechy a Morava fotografem Antonínem Gubčevským. Zachycuje stav Zlaté uličky nedlouho před zjišťovací sondáží Ivana Borkovského v roce 1943 (A. Gubčevský, 1940, APH, Sběrka fotografií Stavební správy PH, inv. č. 2245).

hé stavební fázi ustoupilo topeniště přibližně do současných míst, ovšem půdorysně zabíralo též plochu v severním sousedství. Dokládá to opálené východní zdivo i torzo dlažby patřící patrně vnitřku vlastního otopného zařízení. V dalším vývoji byly položeny trámové polštáře dokládající existenci prkenné podlahy. Snad tehdy došlo k postavení dnešního topeniště (přestavba z let 1801–1806?). Stavební vývoj uzavřela adaptace v 50. letech 20. století.

» DŮM ČP. 16

Pátý domek od Daliborky vlastnil v roce 1620 střelec Jan Wonotsch a tvořila ho jedna světnička a komůrka. Mezi lety 1678–1683 za vlastnictví Jana Františka Rajského proběhla patrně větší oprava. Kromě tohoto majitele, který byl místohejtmanem Pražského hradu, patřila až do poloviny 18. století nemovitost střelcům, případně jejich příbuzným. Povolání dalších majitelů není známé. Z roku 1750 se dochoval plán přestavby.¹⁵ Nemovitost tvořily dvě místnosti s před síněmi, dále místnůstka uvnitř pravoúhlé bašty a ohrada na dřevo na protější straně uličky. Na plánu je zachycen též jeden z odpadů, vyvedený hradbou do Jeleního příkopu, a také zeslabení hradby v západní místnosti. V hrubých obrysech zůstala tato dispozice domu (včetně externí kůlny) zachována až do regulace uličky v 19. století (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 11–13).

Archeologické práce v čp. 16 proběhly jen ve východní místnosti a v pravoúhlé baště. Západní místnost, kde bylo dle předpokladů umístěno otopné zařízení objektu, měla historické terény kompletně odstraněné adaptací z 50. let 20. století. V dnešní předsíni nebyla recentní cihlová podlaha odstraněna. Terény ve východní prostře zakonzervovaly bohatý raně novověký vývoj. Nejstarší fázi představovala terakotová podlaha ležící podél severní obvodové zdi. Bylo použito jak čtvercových dlaždic, tak cihel formátu 0,24 × 0,16 × 0,05 m, často používaných při stavebních akcích na Pražském hradě na přelomu renesance a baroka. Následně nejspíše došlo ke hloubení

Domek dnes tvoří jedina místnost. Jako jediný v uličce zachovává původní hloubku arkády, do níž byl vložen, tj. plochu o rozměrech 5 × 2,2 metru. Z této plochy byla vydělena zvláštní místnůstka pro suchý záchod (doložena již na plánech od poloviny 18. století), přístupná z uličky zvláštním vchodem. Přístavky na protější straně uličky u románské hradby k tomuto domku dle písemných pramenů nepatřily.

Archeologickým výzkumem byly v tomto domku zachyceny minimálně tři stavební fáze vývoje, které předcházejí Janákově rekonstrukci v roce 1952. Všechny stavební fáze v zásadě sledovaly shodnou vnitřní dispozici. Z nejstarší fáze bylo odhaleno torzo maltové podlahy. Ze stejné doby pochází základ topeniště, které bylo oproti dnes prezentovanému krbu v jihovýchodním rohu místnosti přesazeno západním směrem. Ve druhé

¹⁵ APH SPS, inv. č. 126/3.

suterénu, proto zanikly veškeré starší situace jižně od hradební zdi. V té době vznikl zděný základ jižní obvodové zdi domku, která sloužila též jako jižní stěna sklepa. Následná stavební fáze rozčlenila prostor na místnost při hradbě a jižní chodbu, kde byl zachycen vstup do suterénu. Jak v místnosti, tak v chodbě v místě nástupu na schodiště byla použita shodná povrchová úprava. Byla opět provedena terakotovou dlažbou, tentokrát byla variabilita využitých tvarů ještě bohatší. Částečně patrně došlo i k využití kusů ze starší stavební etapy domku, jak svědčí výskyt shodných čtvercových a obdélných formátů. Z poklesu dlažby ve východní části místnosti lze usuzovat, že suterén působil statické problémy, snad z toho důvodu došlo k jeho zrušení. Dělicí příčka zůstala zachována, prostor jižní chodby byl nově vydlážděn, jak dokládá torzo podlahy ve východní části. Tento vývoj jistě předchází zaznamenaný stav z poloviny 18. století. Pro nedostatečný nálezový fond však nelze jednotlivé stavební etapy blíže datovat. Hypoteticky lze uvažovat, že nejstarší dlažba souvisí s obdobím vzniku domku v rudolfínské době, přestavbu s podskepením a s novou úrovní dlažby pak lze spojit s rekonstrukčními pracemi v letech 1678–1683. Mladší terény byly odstraněny. V baště byl zachycen jednoduchý vývoj. Recentní podlahové souvrství leželo na litém zdivu bašty ve většině plochy. Pouze v jižní vchodové části bylo zdivo ubouráno, snad v souvislosti se zřízením odpadů zachycených na plánu z poloviny 18. století.

Obr. 8. Praha 1-Hrad, Zlatá ulička, výzkum Archeologického ústavu AV ČR, Praha. Rozsah plochy archeologického výzkumu Zlaté uličky v roce 2010 na podkladu plánu z roku 1862 (APH SPS, inv. č. 126/6) a katastrální mapy – červené linie (sestavil J. Matášek, 2017).

» DŮM ČP. 18

Prvním známým majitelem domu čp. 18 o dvou světnicích je Adam Mirovský, který se objevuje již v roce 1597 na seznamu střelců, jimž bylo dovoleno postavit si domek. V roce 1620 měl „lozument“ světničku, komůrku a sklípek. V následujícím vývoji domek drží majitelé s různými povoleními, kromě dalšího střelce se objevuje lajtnant od pěšáků, císařský lokaj nebo šafář Dvorního stavebního úřadu. Kolem poloviny 18. století dům jako dědictví získal P. Felix Weyser; v držení církve zůstal do roku 1757. Povolání dalších majitelů neznáme. Mezi lety 1768–1802 byla nemovitost rozdělena na dvě samostatné jednotky (zachyceno též na Haffeneckerově plánu). K dalšímu rozdělení došlo v roce 1859, majetkovými převody se původní dělení na dvě poloviny přeměnilo roku 1879 na podíl tři čtvrtiny a jedna čtvrtina. V roce 1816 měl dům dva pokoje, kuchyňku a dřevník. Dřevník bylo nařízeno v roce 1839 zbořit, ale majitelé nevyhověli. K jeho odstranění došlo až při regulaci uličky. V roce 1867 byly v přízemí dvě místnosti a mezi nimi záchod. Další dvě obytné místnosti byly v patře (VILÍMKOVÁ/KAŠÍČKA 1975/I, 16–18).

Archeologicky postižitelná historie objektu začíná základem severní štítové zdi. Jde o mírně sníženou korunu jagellonské hradby. Byly v ní zaznamenány nejméně tři kapsy po trámech, které vynášely dřevěnou pavlač. V rudolfínské době došlo z jižní strany k zesílení hradby výstavbou nové masivní zdi. Výzkum ji zachytil v celé délce západní místnosti a v západní polovině sousední východní prostory. Dále směrem k Daliborce již koruna mladší hradby zachycena nebyla, v opačné linii k Bílé věži je naopak její výskyt velmi častý. V západní místnosti domu přiléhala k mladší hradbě klenba dnešního suterénu. Snad jde o sklep totožný se sklepem zmiňovaným roku 1620. Obdobného stáří je kanalizační výlevka zaznamenaná v jeho západním sousedství. Měla obdélné dno a její odtokový kanálek pravouhlého profilu byl zasekán do obou hradebních zdí. Ve starší hradební zdi kanálek patrně využil čtvrtou kapsu po pavlačovém trámu. Při stavbě kanálku byla

použita polovina šestiboké dlaždice známé z Pražského hradu především z renesančních úprav Rožmberského paláce. V domku se nalézala ještě druhá výlevka, s největší pravděpodobností totožná se záchodem zmiňovaným k roku 1867. Oba kanalizační svody ústily z hradby přímo do Jeleního příkopu. Přesná datace terénů naráží opět na nedostatek náleзовého fondu, neboť nesoudržné terény byly v objektu odstraněny patrně při adaptaci v 50. letech 20. století. Zachovány tak zůstaly pouze fragmenty pod úrovní korun dvojice hradebních zdí.

» DŮM ČP. 23

Nejstarší písemná zmínka se váže k prodeji domku roku 1608, a to již nejméně třetímu majiteli. Je zajímavé, že patrně první majitel, Simeon Sobotnický, není uveden na seznamu střelců z roku 1597. Povolání majitelů do poloviny 18. století je známo jen u tří osob: šafář Dvorního stavebního úřadu (1720), pater (1740) a další duchovní, respektive oltářník u sv. Víta (krátce po 1740). K dispozici domku se historické prameny vyjadřují rozporuplně. Podle soupisu z roku 1620 měl pouze jednu komůrku. Na pohledovém plánu z poloviny 18. století velikost domu odpovídá dvěma obloukům. Na půdorysném plánu z poloviny 18. století je západní část propojena s čp. 24, východní pak figuruje samostatně.

Na plánu z roku 1785 zabírá celkem tři hradební oblouky, respektive k dnešnímu půdorysu je připojeno též čp. 24. V roce 1816 je zmiňována jen malá světnička s komůrkou, 1852 je pak zachycen záchod i s odpadem (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 27, 28; obr. 9).¹⁶

Podle archeologického zjištění patří v západní místnosti k nejstarším dvěma horizontům jagellonská a rudolfínská hradební zeď. Na mladší z nich bylo zaznamenáno torzo maltového lůžka tera-

kotové podlahy, dle otisků byly použity cihly obdélného formátu 0,24 × 0,16 × 0,05 metru. Z jihu k hradbě přiléhal základ pro příčku mezi místností a předsíní. Z vnitřního vybavení byl v západním konci prostory zaznamenán fragment pravoúhlé konstrukce nazděný či ponechaný na koruně rudolfínské hradby. V předsíni přiléhající z jihu k místnosti bylo odhaleno souvrství novověkého stáří. Východní místnost měla v počátcích obdobný vývoj. Rozdíl byl pouze v míře dochované situace, neboť zde byly dokumentovány tři ostrůvky terakotové dlažby na hradebních zdech. Formáty jednotlivých kusů byly různé, včetně obdélného formátu zmiňovaného v sousední prostře. Zachycen byl rovněž shodný základ jižní zdi místnosti, který byl využit pro dělicí příčku mezi místností a dnes zrušenou předsíní. V mladším období byl do jihozápadního rohu vezděn základový sokl pro topeniště. Umístění topeniště mohlo být zvoleno i kvůli vytápění západní části domku. Po zániku jižní zdi byl v jejím jižním sousedství vybudován vstup do sklepa. Vnitřní prostor domu byl následně oddělen novou příčkou tak, že se přístup do suterénu nalézal v předsíni. V sousedství vstupu do suterénu byl zachycen kouřovod vedoucí do sklepa, nelze proto vyloučit jeho obytnou funkci. Shodný počáteční vývoj východní i západní části domku naznačuje, že se původně mohlo jednat o jeden objekt o dvou místnostech, který vybočoval jižním směrem z hradby a jejích oblouků jen jižní obvodovou zdí.

Keramické nálezy

Součástí vyhodnocení záchranného archeologického výzkumu ve Zlaté uličce byla i analýza keramických nálezů z vybraného úseku. Bohužel nejatraktivnější pohled do výbavy jednotlivých domků není možný, neboť při výše zmíněných stavebních úpravách v 50. letech minulého století

Obr. 9. Praha 1-Hrad, Zlatá ulička. Fotografie domu čp. 23 se schodištěm vedoucím do obranné chodby z února 1943; před vstupem na schodiště je patrný výkop archeologicky dokumentovaný Ivanem Borkovským (A. Gubčevský, 1943, APH, Sbíрка fotografií Stavební správy PH, inv. č. 822).

¹⁶ Na rubu fotografie je uvedena informace, že se jedná o stav v únoru 1943, „kope se pro kanalizaci“. Značeno „A. Gubčevský, Fotogr. Praha XIX (Bubeneč), Kleistova 14, 10. únor 1943“. Jedná se tedy o situaci zachycenou před archeologickými sondážemi Ivana Borkovského.

byla většina starších náleзовých situací bez archeologického dohledu zničena. Současně je si třeba uvědomit, že pro obyvatele Zlaté uličky byl ideálním místem pro ukládání odpadu a nepotřebných věcí Jelení příkop. Z tohoto důvodu je nutno počítat s možností, že archeologie v tomto případě pracuje s odpadním souborem, který s obyvateli uličky nesouvisí, nebo zachycuje jen jeho omezenou část.

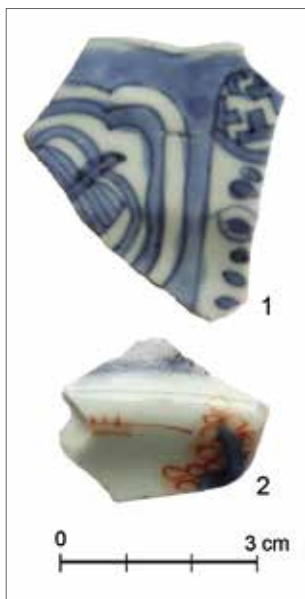
Při analýze keramiky nalezené při záchranném archeologickém výzkumu ve Zlaté uličce byly stanoveny dva hlavní cíle – za prvé vyhodnotit náleзовý soubor z hlediska charakteru produkce, to znamená tvarové složení souboru, podíl domácí a importované produkce a v neposlední řadě najít spojení mezi možným místem původu odpadu v areálu Pražského hradu a jeho uložením v prostoru Zlaté uličky. Druhým cílem bylo pokusit se na základě datace keramických nálezů oddělit starší fázi výstavby a fungování opevnění, která je spojována s Jagellonci, od rudolfinského období.

Vyhodnocujeme-li keramický soubor z hlediska jeho složení, lze konstatovat následující. Převážnou část keramických nálezů lze datovat do širšího intervalu 2. poloviny 15. až 1. poloviny 17. století (BLAŽKOVÁ/ŽEGKLITZ 2016; obr. 10). V náleзовém souboru jednoznačně převažuje kuchyňská keramika, která je zastoupena především nálezy hrnců různých velikostí. Tento nejběžnější tvar je doplněn pánvemi na třech nožkách a pokličkami. Méně často se pak objevují neglazované hluboké misky. Stolní keramiku reprezentují nálezy džbánů, které lze jednoznačně identifikovat především podle zlomků okrajů, neboť u zlomků výdutí často nelze rozhodnout, zda pocházejí z hrnce nebo džbánu. V náleзовém souboru nechybí ani fragmenty mělkých mís. Nejčastěji se jedná o malovanou berounskou produkci, jejíž zástupci byli zaznamenáni i u džbánek a miniaturních tvarů. Keramický sortiment doplňují nálezy kahanu, naběraček (BLAŽKOVÁ/MATĚJKOVÁ 2016, obr. 90), několika zlomků cedníků nebo pekáčů.

Na základě vyhodnocení provenience keramických nálezů lze konstatovat, že v souboru domínuje běžná spotřební keramika pražských dílen. V řadu jednotlivostí se v souboru objevily keramické zlomky tzv. berounského zboží, jehož produkčním centrem byl nedaleký Beroun. Menší

Obr. 10. Praha 1–Hrad, Zlatá ulička, výzkum Archeologického ústavu AV ČR, Praha. Výběr raně novověkých keramických nálezů ze souvrství v ploše komunikace Zlaté uličky: 1 – přír. č. 2865+2979; 2 – přír. č. 2260; 3 – přír. č. 2358; 4 – přír. č. 2599; 5 – přír. č. 2544; 6 – přír. č. 2119; 7 – přír. č. 1484; 8 – přír. č. 1956. 3 – souvrství z období před rudolfínskou přestavbou (obr. 13: 1); 1, 2, 6 – souvrství z rudolfínské přestavby (obr. 13: 2); 4, 5, 7, 8 – mladší souvrství. 1, 3 – pánev na třech nožkách; 2, 7 – džbán; 4, 5 – odměrka; 6 – hrnec (foto G. Blažková, 2012).

Obr. 11. Praha 1–Hrad, Zlatá ulička, výzkum Archeologického ústavu AV ČR, Praha. Výběr nálezů asijského porcelánu ze souvrství v ploše komunikace Zlaté uličky: 1 – přír. č. 1111; 2 – přír. č. 215. 1 – souvrství z rudolfínské přestavby (obr. 13: 2); 2 – mladší souvrství (foto J. Matášek, 2012).

podíl těchto nálezů lze interpretovat skutečností, že se tato keramika vyráběla ve 2. polovině 16. až 1. polovině 17. století, tj. pochází ze staršího období než většina zkoumaných vrstev. Spíše sporadicky je zastoupena německá kameninová produkce. Do kategorie ojedinělých nálezů se řadí pět zlomků asijského porcelánu (obr. 11). Byly identifikovány čtyři fragmenty z dynastie Ming nebo rané Čching, pocházející s velkou pravděpodobností z oficiálních císařských manufaktur v Ting Te Čchenu. Toto zboží bylo dováženo do Evropy od 16. století, v Čechách lze vysledovat jeho výskyt především v závěru 16. až v polovině 17. století (DÍVÍŠ 1985, 9, 10). Jedná se o modrobílé zboží (malba kobaltem pod transparentní glazuru). Vzácněji se vyskytuje červeno-modré malování se zlacením a transparentní glazurou (*imari*), které náleží porcelánu okruhu Imari a pochází pravděpodobně z Japonska, i když čínskou provenienci nelze vyloučit (KÜNZL/HOLTER 1998, 126).

Z hlediska keramické hmoty jednoznačně převažuje keramika pálená v oxidačním prostředí, kdy jsou přibližně rovnocenně zastoupeny předměty z neglazované hlíny, nejčastěji cihlově červeně pálené, a světle pálené hlíny opatřené vnitřní glazurou. Z výzdobných technik je zastoupeno především rádélko, a to jak v plošné variantě, tak v jednořádkovém provedení, a ve vazbě na berounské zboží je to pak malování.

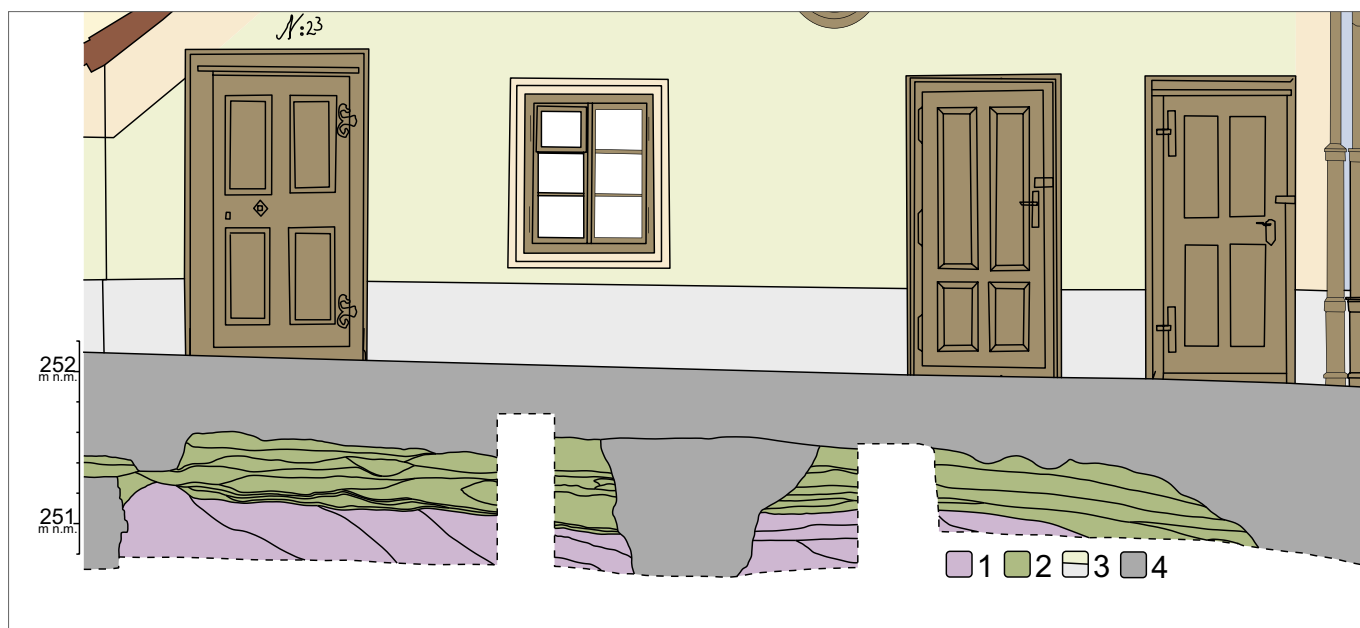
Kromě kuchyňské a stolní keramiky jsou mezi nálezy poměrně hojně zastoupeny kachle (obr. 12). Přítomny jsou pozdně středověké nádobkové kachle se čtvercovým ústím, včetně velmi mělkých tvarů opatřených vnitřní zelenou glazurou (BLAŽKOVÁ/ŽEGKLITZ 2016, 167). Druhou početnou skupinu nálezů tvoří kachle s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou, a to jak v režném, tak v zeleně glazovaném provedení. Dále bylo mezi nálezy evidováno několik zlomků polychromních kachlů, u nichž zatím nelze určit původní motiv.

Analýzovaný keramický soubor reprezentuje průměrnou pražskou produkci od závěru vrcholného středověku až po celý raný novověk. Porovnáme-li zastoupení jednotlivých keramických tvarů z vybraného úseku Zlaté uličky s nálezovou situací, která byla dokumentována u chronologicky totožných souborů z Pražského hradu, lze konstatovat, že poměr kuchyňské a stolní keramiky

Obr. 12. Praha 1–Hrad, Zlatá ulička, výzkum Archeologického ústavu AV ČR, Praha. Výběr z nálezů kachlové produkce ze souvrství v ploše komunikace Zlaté uličky: 1 – přír. č. 2160; 2 – přír. č. 2476; 3 – přír. č. 415+417+422; 4 – přír. č. 2732. 4 – souvrství z rudolfínské přestavby (obr. 13: 2); 1–3 – mladší souvrství. 1, 2 – miskovitý kachel; 3, 4 – komorový kachel s reliéfně členěnou čelní vyhřívací stěnou (foto G. Blažková, 2012).

víceméně odpovídá stavu, který je znám např. z odpadních jímek (cf. BLAŽKOVÁ-DUBSKÁ 2009; BLAŽKOVÁ/FROLÍK/ŽEGKLITZOVÁ 2012), tj. více než tři čtvrtiny keramických zlomků náleží hrncům, následují nálezy pánví, hlubokých mís, džbánů a další keramické tvary. Jestliže nebyl zachycen výraznější rozdíl v rámci keramického sortimentu, tak při makroskopické analýze keramické suroviny přece jen oproti jiným částem Pražského hradu rozdíl zaznamenán byl. Pro období 2. poloviny 16. až 1. poloviny 17. století pro obytnou zástavbu ostatního prostoru Pražského hradu platí jednoznačná převaha oxidačně páleného, vnitřně glazovaného zboží. V nálezovém souboru z prostoru Zlaté uličky byl však zaznamenán přibližně vyrovnaný poměr mezi oxidačně pálenou keramikou neglazovanou a keramikou s vnitřní glazurou. Takovýto poměr je běžný pro průměrnou městskou populaci raného novověku.

Využití analýzy keramiky k datování nálezové situace není snadné. Přesto se zdá, že v prostoru dnešního vstupu do uličky je možné spodní část souvrství spojit s obdobím jagellonského budování a úpravami severního opevnění východní části Pražského hradu (obr. 13). Naopak směrem východním vypovídací schopnosti keramického souboru ztrácejí na relevantnosti.

O tom, že dnešní Zlatá ulička leží v prostoru, kde v souvislosti s úpravami opevnění docházelo k několika větším přesunům zeminy, svědčí poměrně častá přítomnost vrcholně i raně středověkých keramických nálezů. Ve všech analyzovaných souborech se jedná o druhotně přemístěný nálezový materiál. O možném způsobu zacházení s odpadem na Pražském hradě pak svědčí nálezy spíše jednotlivostí, které lze s jistou mírou pravděpodobnosti spojit s majiteli rozlehlých renesančních paláců na jižní straně Jiřské ulice. Vedle zmíněných zlomků asijské porcelánové produkce jde zejména o jednotlivosti odkazující k Rožmberkům: reliéfní kachel s růžicí a hnědou polevou, terakotová dlaždice s růžicí a velkoformátová šestiboká dlaždice, jejíž použití je z Pražského hradu známé z Rožmberského paláce.

Vývoj Zlaté uličky v 17. až 19. století (tab. 1)

Zlatá ulička představuje jednoznačně vymezitelný prostor, který obývaly převážně osoby stojící nízko na pomyslném žebříčku postavení hradních obyvatel. V jejich chování můžeme po celou dobu vysledovat záměr zvětšit původně velmi stísněný obytný prostor. Výklenky mezi pilíři vynásecích oblouků měly rozměr 4 × 2,2 m (s výjimkou dvou nejvýchodnějších v čp. 12 a čp. 13, které byly o 1 metr delší). Pro zvětšení prostoru se nabízelo několik možností. Jako nejjednodušší se jevila možnost získat prostor v rozsahu více než jednoho oblouku. Takovými domky byly od počátku čp. 14, 16, 18 a 23. Doloženo je také alespoň dočasné vlastnictví dvou sousedních domů (např. v letech 1752–1787 byly spojeny domy čp. 13 a 14). Je znám ovšem i případ opačný, tj. dočasné (spíše vynucené) rozdělení domu dvojnásobně šíře (čp. 18 v letech 1756–1802 a znovu 1859–1879).

Obr. 13. Praha 1-Hrad, Zlatá ulička. Severní řez pod čelní stěnou domu čp. 23 ve Zlaté uličce: **1** – souvrství z období před rudolfínskou přestavbou; **2** – souvrství z rudolfínské přestavby narušené mladšími zásahy; **3** – nadzemní zdivo čp. 23; **4** – hradební a základové zdivo pod úrovní dnešní komunikace (kresba J. Matíášek, 2017).

čp.	uliční čára	hradba	patro	podkroví	sklep	jíný objekt	v roce 1785 a 1860	poznámka
12	přes celou ulici	zeslabena	ano	ne	ano	ne	přístavba	
13	nepředstupuje	původní	ne	ne	ne	ne		v původním rozsahu
14	zčásti předstupuje	zeslabena	ne	ne	ne	ne	přístavba přes celou uličku + další samostatná přístavba	dvojnásobný
15	předstupuje	původní	ne	ano	ne	ne	dřevěná přístavba, patro	
16	předstupuje	zeslabena	ne	ano	ano	ne	dřevěná přístavba	dvojnásobný a využívá též interiér bašty
17	předstupuje	zeslabena	ne	ano	ano	ne		
18	předstupuje	původní	ano	ano	ano	ne	dřevěná přístavba	dvojnásobný
19	předstupuje	zeslabena	ne	ano	ne	ne	zděná přístavba	
20	předstupuje	zeslabena	ano	ano	ano	ne		
21	předstupuje	zeslabena	ne	ano	ne	ne		
22	předstupuje	zeslabena	ne	ano	ano	ne		
23	předstupuje	původní	ano	ne	ano	ne	dřevěná přístavba	dvojnásobný
24	předstupuje	zeslabena	ano	ne	ano	ne		
25	předstupuje	původní	ne	ano	ano	ne		
26	předstupuje	zeslabena	ne	ano	ne	ne	dřevěná přístavba	
27	předstupuje	zeslabena	ano	ne	ne	ne		
28	nepředstupuje	původní	ano	-	-	-		obytný až druhotně
29	přes celou ulici	-	ano	ano	ano	ne		zbořen, na druhé straně uličky

Tab. 1. Domy ve Zlaté uličce a jejich rozšíření – současný stav (sestavil J. Matášek, 2012).

Před původní výklenky byly zřejmě velmi brzy představovány další prostory, sloužící převážně jako předsíně. Lze tak soudit z popisu domů z roku 1620. U některých se uvádí pouze „jedna světnička“ (čp. 12, 17, 20, 21, 22, 25 a 27) nebo „komora“ (čp. 13, 23 a 26). Jinde se objevuje kombinace „světnička a komůrka“ (čp. 15 a 19). Předsíně jsou zachyceny již na půdorysném plánu z poloviny 18. století, a to víceméně v rozsahu, který se dochoval dodnes. O předsíně nebyly doplněny domky čp. 12 (zde se uplatnilo jiné řešení), 13 a 14. Ze zbylých domků byl o předsíně rozšířen jako poslední domek čp. 27: na plánu z roku 1785 je ještě bez předsíně,¹⁷ na plánu z roku 1856 ji již má (LAŠŤOVKOVÁ/LAŠŤOVKA 2008, sekce 24).

Další možnost představovalo osekání parkánové hradby, přestože tento zásah oslaboval její obranyschopnost. Použito bylo i vybourávání oken, přestože to bylo listinou z roku 1597 zakázáno.¹⁸ Během dalšího vývoje nejsou známy doklady, že by majitelé domků byli za tento druh úprav postihováni. Zeslabená hradba (v částečném či úplném rozsahu) se dnes nachází v domcích čp. 12, 14, 16, 17, 20–22, 24, 26 a 27. Převážně lze dokumentovat až definitivní stav. Kdy k zeslabení hradby došlo, lze blíže specifikovat pouze u dvou domů. Na plánu úprav domu čp. 16 z roku 1750¹⁹ je zachyceno osekání hradby v jedné místnosti. Tento stav se dochoval až do současnosti. V případě domu čp. 22 máme k dispozici plán z roku 1751.²⁰ Hradba byla v této době již zeslabena.

Další možnost zvětšení prostoru domku představovalo zřízení patra. Výška arkády (cca 3,5 m) dovolovala zřídit nízký prostor. Budování pater probíhalo postupně zřejmě v závislosti na možnostech majitelů. Díky pohledovému plánu z poloviny 18. století (obr. 4a), kde jsou zachyceny hradní stavby v pohledu na jejich průčelí, lze porovnat tehdejší a současný stav. Na plánu jsou jako patrové vyobrazeny domy čp. 12–15, 18, 21, 23, 24 a 26. Jak již bylo uvedeno, plán je zkrácený, neboť na západní straně jeden domek přebývá. Další otazníky plán vzbuzuje ve východní části uličky. Patrně jsou na vyobrazení spojeny domy čp. 13 a 14, přičemž čp. 14 mělo patrovou přístavbu přes celou šířku ulice, což lze doložit i na Langweilově modelu z 1. třetiny 19. století. Jako patrový je vyobrazen později zbořený dům čp. 29.

Dnes jsou patrové domy čp. 12, 18, 20, 23, a 24. Některé domy jsou vybaveny podkrovím, které mohlo být v 18. století zobrazeno jako patro, zvlášť je-li vybaveno okénky (čp. 15, 21, 26). Dům čp. 14 je jediným případem, kdy v mladší fázi vývoje dům o rozšíření v podobě patra přišel.

¹⁷ APH SPS, inv. č. 126/4.

¹⁸ NA SM, inv. č. 3139, sign. S 21/4, kart. 2097.

¹⁹ APH SPS, inv. č. 126/3.

²⁰ APH SPS, inv. č. 126/3.

Specifickým příkladem expanze do dalšího prostoru je obranná chodba nad domky. Po zrušení instituce střelců v roce 1784 začala být k privátním účelům používána i tato prostora. Její úseky byly rozděleny mezi jednotlivé zájemce a do chodby bylo dodatečně zřízeno samostatné schodiště (dnes součást čp. 23; obr. 9). Chodba byla zřejmě rozdělena na jednotlivé kóje při zachování možnosti průchodu po celé délce. Doložen je i samostatný průchod do chodby přímo z půdy přilehlého domku (čp. 15, dnes je zazděn).

Zvětšení užitého prostoru bylo možné dosáhnout pomocí vyhloubení sklepa. O jejich zřizování existují ojedinělé zprávy, lze však vycházet pouze z dnešního stavu. Sklepy jsou vybaveny domy čp. 12, 16–18, 20 a 22–25. Ve shodě s dnešní situací lze identifikovat vstup do sklepa na plánu z roku 1751 u domu čp. 22. Díky písemným zprávám je známo, že v domě čp. 12 byl sklep zřízen při přestavbě po roce 1874.²¹ V domě čp. 16 byl dle archeologického zjištění původně sklep vyhlouben pod východní světnicí. Zanikl před přestavbou roku 1750.²² Nový menší sklep byl vystavěn později v západní místnosti. Dům čp. 18 byl „sklípem“ vybaven již v roce 1620.²³ U domu čp. 23 je sklep zmiňován až v roce 1862.²⁴ Vzhledem k faktu, že v domě čp. 26 došlo v minulosti k vylámaní hradby pod obytným obloukem, lze předpokládat existenci suterénu i zde. Archeologický výzkum prokázal existenci sklepa v domě čp. 29. Popisy domů z roku 1816 sklepy neuvádějí, a to ani v případech, kdy jsou doloženy staršími zprávami nebo byla jejich existence prokázána archeologickým výzkumem.

U některých domů se objevuje v písemných a plánových dokumentech samostatná přístavba umístěná na protější straně uličky. Došlo k zúžení uličky a přivlastnění si části její plochy. U domu čp. 12 se uvádí „naproti komůrka a kuchyňka“ již v roce 1620²⁵ a v roce 1650 „komora na dřev“;²⁶ u domu čp. 14 se uvádí „další komůrka naproti“. Také čp. 19 mělo v roce 1620 „naproti ještě komoru“, která se k roku 1816²⁷ objevuje jako „komora na dřev“. Kůlna s kamennými stěnami (naproti čp. 17) se jako součást tohoto domu uvádí ještě v roce 1862,²⁸ ale již při asanaci v roce 1864 byla zbořena. V případě domu čp. 15 se v roce 1816 zmiňuje „dřevník“ a v roce 1852 kůlna naproti u zdi Purkrabství.²⁹ Také čp. 16 bylo v roce 1816 vybaveno dřevníkem. Podobně tomu bylo u čp. 18, kde se k roku 1816 zmiňuje dřevník a v roce 1839 kůlna, která se má zbořit.³⁰ Komora náležející k domu čp. 23 a stojící naproti přes ulici byla v roce 1751 odkoupena k domu čp. 22.³¹ Zda se někdy vrátila k původnímu domu, není z písemných zpráv jasné. Popis z roku 1816 ji neuvádí ani u jednoho z domů čp. 22 nebo 23. U domu čp. 26 se „dřevěná komora na protější straně uličky“ uvádí až v roce 1858, kdy byla označena jako požárně nebezpečná.³²

Existenci různých přístaveb lze doložit pomocí plánové dokumentace. Orientaci usnadňuje zejména plán z roku 1856 (LAŠTOVKOVÁ/LAŠTOVKA 2008, sekce 24), kde jsou přístavby na jižní straně uličky rozlišeny podle stavebního materiálu (dřevěná či zděná stavba) a především vztaženy k domům, ke kterým patřily. Přístavba domu čp. 12 je vyznačena jako zděná a podle zmínky z roku 1858 obsahovala klenutou kuchyň, světničku a komoru.³³ Dům čp. 14 má dokonce dvě zděné přístavby, a to po obou stranách věže, která náležela k budově Purkrabství (čp. 6). Vzhledem k tomu, že západní přístavba je zobrazena jako součást domu, lze ztotožnit „komůrku“ se samostatnou přístavbou na východní straně rizalitu. V souladu s písemnými prameny jsou přístavby (dřevníky) náležející k čp. 15 a 16 zobrazeny jako samostatné dřevěné stavby. Následují tři dřevěné přístavby, jež byly podle popisu součástí čp. 23 (jde patrně o komoru přikoupenou v roce 1751 k čp. 22),³⁴ čp. 18 (je uvedena v písemných pramenech, viz VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 16–18) a čp. 30 (snad chybně, v písemných pramenech je uváděna jako součást čp. 26, viz VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 33, 34). Následuje zděná přístavba zapsaná jako součást čp. 19 (v souladu s písemnými prameny, viz VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 19, 20, se však nenachází naproti čp. 17, ale přímo naproti čp. 19). Další zděná stavba je označena jako čp. 190, ta se však v souvislosti se

21 AMP MHMP I. D4/12.

22 APH SPS, inv. č. 126/3.

23 APH Dvorní stavební úřad, sign. HBA 398.

24 AMP MHMP I., sign. D1/843.

25 APH Dvorní stavební úřad, sign. HBA 398.

26 AMP Sbirka rukopisů, sign. 4276, fol. 37v.

27 NA TK inv. č. 168.

28 APH SPS, inv. č. 126/6.

29 AMP MHMP I. D1/1059.

30 AMP MHMP I. D1/1662.

31 AMP Sbirka rukopisů, sign. 4276, fol. 160.

32 AMP MHMP I., sign. D1/672.

33 AMP MHMP I. D1/1648.

34 AMP Sbirka rukopisů, sign. 4276, fol. 160.

Zlatou uličkou neuvádí a nejspíše souvisela s domem čp. 11, jenž do uličky zasahoval z opačné strany románské hradby.

V obdobném, byť schematizovaném rozsahu jsou tyto přístavby zachyceny na starším půdorysném plánu z poloviny 18. století. Kromě vnějších přístaveb se obyvatelé domků snažili připojit k nim část plochy uličky („plac“ se zmiňuje jako příslušenství domku čp. 16 v roce 1750).³⁵

Jedním z cílů archeologického výzkumu bylo ověření existence těchto přístaveb v ploše dnešní komunikace. Kvůli omezenému rozsahu prací v jižní části uličky a patrně i kvůli charakteru některých staveb (dřevěné objekty bez řádného založení) se však podařilo zachytit jen malou část. Výzkum zaznamenal základ rizalitu Purkrabství ze smíšeného zdiva, se zděnou přístavbou náležející k čp. 14, snad korespondující s cihlovým nárožím na jeho západní straně. Budova Purkrabství měla další, rozsáhlejší přístavbu západně od rizalitu. Nacházela se před čp. 16 a zůstaly z ní pod povrchem zachovány základy obou nároží spojené vynášecím pasem. Období zániku není jasné, zdá se však, že na plánové dokumentaci od poloviny 18. století již zachycena není. Archeologicky byla dokumentována též přístavba čp. 11 (na plánu z roku 1856 jako čp. 190, viz LAŠŤOVKOVÁ/LAŠŤOVKA 2008, sekce 24). Byla podsklepena; při terénních pracích došlo k dokumentaci jejích obvodových zdí a klenby dodnes funkčního suterénu. Ojedinělý příklad rozšíření domku posunutím štítové stěny o 1,5 m směrem do ulice oproti dnešnímu stavu zaznamenal archeologický výzkum u čp. 20. Nelze však říci, jak dlouhou dobu tento stavební zásah fungoval, neboť na veškeré známé plánové dokumentaci tento domek před okolní zástavbu nepředstupuje.

Specifickým případem využití plochy jsou oba krajní domy čp. 12 a čp. 29. Oba těžily z toho, že kolem nich nemusel být respektován průchod k dalším domům. Postupným vývojem tak využily celou šířku uličky. Dům čp. 12 zastavěl konec uličky již před rokem 1620, důsledně ovšem až po přestavbě po roce 1879. Stejně tomu bylo i u domu čp. 29 (již na půdorysném plánu z poloviny 18. století, také na plánu z roku 1856). Tuto skutečnost ověřil i archeologický výzkum, dům samotný byl v rámci regulace v 60. letech 19. století zbořen. Celou šíři ulice využil také dům čp. 14. Rozšíření ovšem muselo zachovat průchod k domům čp. 12 a 13, jak je to schematicky zachyceno na pohledovém plánu z poloviny 18. století a naposledy na Langweilově modelu.³⁶ Přístavba domu čp. 14 existovala ještě v roce 1856; byla zbořena při regulaci uličky v 60. letech 19. století.

Vlastnictví domů ve Zlaté uličce mohlo přinést i komplikace. V roce 1675 byly kvůli opravě hradby strženy domky čp. 25, 26 a 27 (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 35, 36). Stržení domků zřejmě proběhlo bez náhrady, protože nová výstavba domku čp. 27 zahájena v roce 1677 Lukášem Kalivodou byla na jeho vlastní náklad. Navíc se musel vyrovnat s námitkou svolané komise, že novostavba uličku příliš zúžila (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 35). Domek byl pravděpodobně zbořen ještě před dokončením. Kdo ho vystavěl znovu, nevíme. Opět doložen je v roce 1757, ale ještě v roce 1785 neměl na rozdíl od sousedů předsíňku. Ta je doložena až v popisu z roku 1816 (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 36).

Obyvatelé Zlaté uličky

Písemné prameny dovolují učinit si představu o obyvatelích Zlaté uličky jenom zčásti, a to pro starší období (čerpáno z VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I, 4–42). Převážně se jednalo o osoby sloužící na Pražském hradě, především jako ostraha, zejména u bran. Původními obyvateli byli červení hradní střelci,³⁷ kteří obdrželi v roce 1597 od Rudolfa II. právo postavit si domek. Celkem jich bylo 24 a část z nich si postavila domky v úseku hradby za klášterem sv. Jiří. Ve Zlaté uličce se počet domků od roku 1620, kdy jsou popsány všechny, nezměnil (celkem 16 plus dům čp. 29 na protější straně). Počet mohl dočasně kolísat pouze v souvislosti s úpravami a přestavbami. Např. v roce 1675 jich existovalo pouze 14, ostatní (tj. za klášterem sv. Jiří) byly zbořeny. Rozdíl v počtu domů lze vysvětlit zbořením čp. 25 až 27 kvůli opravě hradby. Při charakteristice majitelů domků je třeba mít na paměti, že zejména v mladším období nemusel být majitel domku zároveň jeho obyvatelem.

Neúplné písemné záznamy zaznamenávají jako povolání majitelů nejčastěji střelce (čp. 12, 13, 15, 16, 18–22, 25 a 26), event. s upřesněním – střelec zámeckého hejtmana (čp. 13) nebo střelec při branách Pražského hradu (čp. 17 a 22). Také další uvedená zaměstnání souvisí s provozem Pražského hradu – vrátný při České komoře (čp. 13, 25 a 27), hlásný zámecké věže (čp. 13),

35 APH SPS, inv. č. 126/3.

36 Antonín Langweil, 1826–1837: model Prahy. Papírová lepenka (Muzeum hl. města Prahy).

37 Pojmenování „červení“ bylo odvozeno od barvy stejnokroje (HEROLD 1894, 354).

vrátný v hradní bráně (čp. 13), vrátný Pražského hradu (čp. 24), lokaj Jeho Milosti Císaře (čp. 18), šafář Dvorního stavebního úřadu (čp. 18, 22 a 23), kapelník u sv. Víta (čp. 19 a 20), zvoník u sv. Víta (čp. 19 a 27), hospodář v Bílé věži (čp. 24). Nikoho z nich nelze považovat za majetnější osobu. Výjimkou mohou být pouze správce či místohejtman Pražského hradu (čp. 16 v roce 1676) a notář (čp. 22 v roce 1778). Asi nejvýše postaveným doloženým obyvatelem je zemský prokurátor (čp. 24, snad od roku 1699, určitě jenom 1710–1712). Dům ovšem zdědil a není jisté, zda v něm bydlel. Spíše se zdá, že ho při nejbližší příležitosti prodal. Obtížné je zařadit „bývalého lajtnanta u pěšáků“ v čp. 18 (po roce 1656).

Pokud majitel domu zemřel bez dědiců, připadl dům jako odúmrtí hradnímu hejtmanství (čp. 13 v roce 1688 a čp. 17 dokonce dvakrát v letech 1663 a 1712). Hejtmanství dům odprodalo v obou případech v 17. století zpět střelcům.

Specifickou skupinou jsou osoby spjaté s církví (P. Felix Weyser roku 1742 v čp. 18; P. Jan František Aidamt roku 1685 v čp. 19; P. Jiří Sangl roku 1720 v čp. 23 a arcibiskupský alumnus roku 1753 v čp. 24). V případě jejich úmrtí dům zdědila církev (např. svatovítská kapitula). V některých případech byly domy odprodány zpět do světských rukou (čp. 14, 18 a 23), ale dům čp. 19 zůstal v majetku svatovítské kapituly od roku 1757 až do současnosti.

Z uvedeného přehledu se vymykají dvě budovy. Je to čp. 28 – Bílá věž, která sloužila v letech 1586–1797 jako vězení. Následně byly jednotlivé části věže pronajímány jako byty (konkrétně k roku 1816 čtyři, později dokonce šest). Druhou budovou, která byla pravděpodobně funkčně spojena s Bílou věží, byl dům čp. 29, pokud je správná úvaha, že se v něm v roce 1683 nacházel buď byt správce, tvořený předsíní, světnicí a komorou, nebo strážnice se stejnými místnostmi. Jedna z těchto obytných jednotek se mohla nacházet v přízemí Bílé věže, pro druhou by tam však již místo nebylo.

Závěr

Zlatá ulička je bez nadsázky marginální částí Pražského hradu. Navzdory tomuto faktu pro ni existuje velké množství historických pramenů. Rekonstrukce areálu v roce 2010 dovolila získat nové informace pomocí záchranného archeologického výzkumu.

Historické prameny se s archeologickými spíše doplňují, než překrývají. Obecně lze říci, že archeologické práce v ploše uličky dokumentovaly převážně starší vývoj včetně předrudolfinského období. V interiérech domků byly zachyceny zbytky terénů z počátků jejich výstavby. Zaniklou zástavbu jižně od dnešní domovní fronty reprezentuje jen několik zděných fragmentů. Písemné a plánové prameny však dovolují sledovat vývoj jak jednotlivých stojících budov, tak nedochované zástavby.

Vhled do sociální skladby obyvatel nelze ze získaných archeologických pramenů dokumentovat, neboť odpadový materiál končil mimo plochu vlastní uličky, s vysokou pravděpodobností v Jeníkově příkopu. Antropogenní souvrství v komunikaci, jak naznačuje rozbor keramiky, pochází spíše z jiných areálů Pražského hradu. Dle dílčích indicií lze uvažovat o odpadu z paláců v Jiřské ulici. Nepevné kontexty v domcích se do současnosti dochovaly jen v malé míře. Informace však lze čerpat ze zpráv o majitelích domků, například pro období 17. až poloviny 18. století je známé povolání mnoha osob. Obecně písemné prameny ukazují na nižší sociální postavení a na souvztažnost s Pražským hradem.

Celková suma historických i archeologických pramenů dovoluje zevrubně sledovat vývoj Zlaté uličky, a to jak po stránce stavebního vývoje, tak z hlediska sociálního složení majitelů jednotlivých nemovitostí.

PRAMENY

AMP Sbírka rukopisů — Archiv hlavního města Prahy, Sbírka rukopisů, Gruntovní kniha I. (1650–1850) a II. (1816–1851), sign. 4276, 4277.

AMP MHMP I. — Archiv hlavního města Prahy, fond Magistrát hlavního města Prahy I. 1784–1949 (1993), Hlavní spisovna (1784–1920), Oddělení D 1802–1910, sign. D1/672, D1/843, D1/1056, D1/1059, D1/1648, D1/1656, D1/1662, D4/12.

APH Dvorní stavební úřad — Archiv Pražského hradu, fond Dvorní stavební úřad (1540–1860), Beschreibung aller /Häuser und/ Zimmer im Kunigl. Prager Schloss, Anfangen den 28. Julii 1620, sign. HBA 398.

- APH SPS — Archiv Pražského hradu, Stará plánová sbírka do roku 1918, inv. č. 126/2, 126/3, 126/4, 126/6.
- Codex Borri — Alexander Borri: Consilium italicum de ratione urbis Pragae muniendae a. 1638. Uloženo: Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB), Cod. 10947; kopie uložena: Národní památkový ústav, generální ředitelství, sbírka plánů, ev. č. PPOP 996-5-270.
- NA SM — Národní archiv, Praha, fond Stará manipulace, inv. č. 3139, sign. S 21/4, kart. 2097 (rok 1597).
- NA TK — Národní archiv, fond Tereziánský katastr, inv. č. 168 (K. Obere Stadt Prag Hradschin. Ausweis über die von der Häuserbegehungscommission aufgenommenen Wohnungsbestandtheile u. Zinsungen bis 188, 1816).

LITERATURA

- BEČKOVÁ/FOKT 1996 — Kateřina BEČKOVÁ / Miroslav FOKT: Svědectví Langweilova modelu Prahy – Zeugnis des Langweilschen Modells von Prag. Praha 1996.
- BLAŽKOVÁ 2016 — Gabriela BLAŽKOVÁ: Pražský hrad v raném novověku – Prague Castle in the modern period. In: Gabriela Blažková et al., Nálezy hmotné kultury z renesančních odpadních jímek z Pražského hradu. Díl II. Studie. (= Castrum Pragense, sv. 13), Praha 2016, 7–60.
- BLAŽKOVÁ/FROLÍK/ŽEGKLITZOVÁ 2012 — Gabriela BLAŽKOVÁ / Jan FROLÍK / Jana ŽEGKLITZOVÁ: Early Modern archaeological assemblages from Prague Castle and period written and iconographic sources – Raně novověké archeologické soubory z Pražského hradu a dobové písemné a ikonografické prameny – Frühneuzeitliche archäologische Fundkomplexe von der Prager Burg und zeitgenössische schriftliche und ikonographische Quellen. In: Written and iconographic sources in post-medieval archaeology. (= Studies in Post-Medieval Archaeology 4), J. Žegklitz (ed.), Praha 2012, 189–232.
- BLAŽKOVÁ/MATĚJKOVÁ 2016 — Gabriela BLAŽKOVÁ / Kristýna MATĚJKOVÁ: Novověká odpadní jímka z Pražského hradu – A modern period waste pit from Prague Castle. In: Gabriela Blažková et al., Nálezy hmotné kultury z renesančních odpadních jímek z Pražského hradu. Díl II. Studie. (= Castrum Pragense, sv. 13), Praha 2016, 185–204.
- BLAŽKOVÁ/ŽEGKLITZ 2016 — Gabriela BLAŽKOVÁ / Jaromír ŽEGKLITZ: Současný stav poznání raně novověké keramiky v Praze. In: Praha archeologická. Archaeologica Pragensia – Supplementum 3, I. Boháčová / M. Šmolíková (eds), Praha 2016, 147–178.
- BLAŽKOVÁ-DUBSKÁ 2009 — Gabriela BLAŽKOVÁ-DUBSKÁ: Finds of Early Modern period ceramics from cesspit B at Prague Castle – Nálezy novověké keramiky z jímky B na Pražském hradě – Funde neuzeitlicher Keramik aus Abfallgrube B auf der Prager Burg. In: Post-medieval ceramics: production, assortment, usage. (= Studies in Post-Medieval Archaeology 3), J. Žegklitz (ed.), Praha 2009, 21–44.
- BORKOVSKÝ 1962 — Ivan BORKOVSKÝ: Opyš pražského Hradu – Opyš, der Ostteil der Prager Burg. Památky archeologické 53, 1962/2, 381–454.
- BRYKOWSKA 1996 — Maria BRYKOWSKA: Plány Pražského hradu a Valdštejnského paláce z první poloviny 17. století ve sbírkách Uffizi ve Florencii – Pläne der Prager Burg und der Valdštejn (Wallenstein) Residenz in den Uffizi Sammlungen in Florenz. Pražský sborník historický 29, 1996, 107–116.
- DIVIŠ 1985 — Jan DIVIŠ: Evropský porcelán. Praha 1985.
- HEROLD 1894 — Edvard HEROLD: Královský hrad pražský. Praha 1894.
- KADLEC 1999 — František KADLEC: Zlatá ulička. Praha 1999.
- KÜNZL/HOLTER 1998 — Uta KÜNZL / Andreas HOLTER ET AL.: Ostasiatisches Porzellan im Altenburger Schloss : Bestandskatalog : Sammlung Bernhard August von Lindenau, Sibyllenkabinett. Altenburg 1998.
- LAŠTOVKOVÁ/LAŠTOVKA 2008 — Barbora LAŠTOVKOVÁ / Marek LAŠTOVKA: Plán Prahy a Vyšehradu na základě mapování stabilního katastru (1856). (= Documenta Pragensia Monographia, sv. 23), Praha 2008.
- LEMINGER 1887–1889 — Emanuel LEMINGER: Stavba hradu pražského za krále Vladislava II. Památky archeologické a místopisné 14, 1887–1889, 625–630.
- ŠTORCH-MARIEN 1972 — Otakar ŠTORCH-MARIEN: Tma a co bylo potom : Paměti nakladatele Aventina 3. Praha 1972.
- VANČURA 1976 — Jiří VANČURA: Hradčany, Pražský hrad. Praha 1976.
- VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1975/I a 1975/II — Milada VILÍMKOVÁ / František KAŠIČKA ET AL.: Pražský hrad : Zlatá ulička I–II. Praha 1975, strojopis (= pasportizace SÚRPMO, 2. sv.). Uloženo: Odbor památkové péče Kanceláře prezidenta republiky.
- VILÍMKOVÁ/POKORNÝ 1985 — Milada VILÍMKOVÁ / Ota POKORNÝ: Plán Pražského hradu a části Hradčan z poloviny 18. století – Plan der Prager Burg und eines Teils von Hradschin aus der Mitte des 18. Jahrhunderts. Praha 1985.
- VLČEK 2000 — Pavel VLČEK ET AL.: Umělecké památky Prahy : Pražský hrad a Hradčany. Praha 2000.

SUMMARY

The Golden Lane is situated in the area of the late medieval Zwinger in the northeast corner of the Prague Castle, delimited by two battery towers: Daliborka on the east and Bílá (White) Tower on the west end of Prague Castle. The entrance into the Lane lies between the No. 11 and 30. Geomorphologically the Lane lies on the northern edge of the castle promontory, which slowly slopes down towards Opyš in the east and drops vertically down to the ravine of the Brusnice stream in the Jelení ditch on the north. The presumed line of the promontory ridge runs in the southern neighbourhood of the Lane.

The Golden Lane originated on Vladislaus' of Jagellon order by the construction of the late Gothic line of the Zwinger wall after 1483. The newly formed space of the Zwinger soon became used for residential purposes. Vast building modifications were pursued in 1591–94, including the construction of the defensive corridor on the top of the rampart between the Bílá Tower and Daliborka. Rudolph II allowed with a rescript from the 16th September 1597 to build small houses for 24 castle guards. 16 houses are recorded to the year 1599 in the Zwinger, from which 10 or 11 were situated in the current Golden Lane. Today's appearance of the Lane is the result of the development after 1864, when all annexes on its south side, built through centuries were demolished. In 1952 the houses were expropriated and subsequently radically reconstructed and transformed to a museum exposition. The latest reconstruction instigated a rescue archaeological excavation from May to October 2010.

Quite limited iconographic evidence includes plans from the mid-18th century – a plan of Prague Castle and Hradčany from 1748–1754 (Fig. 3a), a plan from around 1750 (Fig. 3b), a 1785 plan by architect A. Haffenecker (Fig. 4). Langweil's model of Prague from 1826–1837 captured the state before the alterations in 1860s and plans from 1856 and 1862 are preserved along with earlier plans of houses (No. 16 and 21).

Apart from a small trench by I. Borkovský in 1943 (Fig. 6) the complete reconstruction of the Golden Lane in 2010 was the only archaeologically documented action within the studied area (Fig. 7). This rescue excavation concerned the interiors of all houses, with the exception of clearly destroyed areas. The building activities on the southern side of the lane reached only to the sub-base layers of the street; earlier contexts remained preserved.

Analysis of the ceramics from the rescue excavation were undertaken; but the full chronological range of material from individual houses was not possible since most of the earlier archaeological contexts were destroyed during the building alterations in the 1950s. The preferred location for depositing waste by the inhabitants of the Golden Lane was the Jelení ditch.

Most of the pottery finds represent the common Prague products from the second half of the 15th to the first half of the 17th century (Fig. 9). The pottery assemblage contains a minimum of five fragments of Asian porcelain – four fragments of Ming dynasty or early Čching and one fragment of gilt porcelain painted in red-blue, belonging to the Imari range (Fig. 10). Also oven tiles are represented by late medieval vessel types with square mouth and very shallow shapes with inner green glaze, as well as oven tiles with relief decoration on the front radiating surface, unglazed or with monochromatic or polychromatic glaze (Fig. 11).

The pottery analysis indicate that the lower part of the stratigraphy in the current entry into the lane may be connected with the building activities of the Jagellon period and with the modifications of the northern fortification of the east part of the Prague Castle (Fig. 12). Frequent finds of high medieval and late hillfort period pottery in secondary positions indicate alterations of the fortifications combined with several large soil displacements. The Golden Lane represents a clearly delimited space, probably not intended for residential purposes in the original project. The size of the rampart curves (4 × 2,2 m) offered emergency and modest housing. The aim to enlarge the houses can be observed from their earliest existence. The simplest way of enlarging the living space was temporary ownership of two houses, recorded by the written evidence. Also adding a porch to the house front was very common. Despite repeated bans the interior of the houses often reduced the thickness of the Zwinger wall. The living area could also be enlarged by a new storey or a cellar. Also a way of expansion was encroachment into the defensive corridor above the houses. Written evidence also indicates the temporary demolitions of the houses.

From the 17th to the 19th century the Golden Lane was a relatively lively urban organism, with frequent alterations and renovations of the houses due to the frequent fluctuation of owners. Each owner attempted to utilize and enlarge the living space to the maximum by building a cellar, new storey, porch, extension, or by claiming the public space on the southern side of the street for building an extension or an outhouse. The constructions on the southern side could not be properly archaeologically traced due to the limited extent of the excavation, and the provisional character of the structures (usually timber features without foundations). Archaeological excavation revealed the foundation of the risalit of Purkrabství with a stone extension belonging to the No. 14. Two buildings stand beyond this schema: No. 28 – Bílá Tower (1586–1797 dungeon) and No. 29 adjacent to it, used in 1683 either as an apartment of the steward or a guardhouse. After the abolishment of the dungeon, the units of No. 28 were rented as tenements. The number of the houses remained almost unchanged since 1620 (altogether 16 + house No. 29 on the opposite side), with temporary variations.

The Golden Lane was mainly occupied by people working for the Prague Castle. The original inhabitants were the guards (24). The most frequent occupation of the owners, mentioned by fragmentary written evidence, are the guards, or more specific – archer of the castle governor or archer by the gates of the Prague Castle. Other occupations relate to the management of Prague Castle – gatekeeper, announcer of the castle tower, personal servant of his Majesty Emperor, supervisor of the Court building office, bandleader at St. Vitus, bellman at St. Vitus, steward of the Bílá Tower; the governor or the deputy governor of the Prague Castle and the notary belonged to the richer owners of houses in the Lane. The lands prosecutor was probably the highest status among the owners of the houses. If the owner died without inheritors, the house devolved to the castle government, which subsequently sold it. Specific house owners were persons connected with the church. After their death the houses were inherited by the church. In some cases the houses were subsequently sold to secular owners. Only house No. 19 remained in the ownership of St. Vitus chapter from 1757 to the present day.

According to recent research the historic and archaeological evidence of the Golden Lane at Prague Castle complement each other rather than overlap. Archaeology in the Lane documented its earlier development including the period prior Rudolf II. The documentary evidence and the plans allow following the development of still standing buildings as well as demolished structures to the present. They illustrate the social status of the house owners of the Lane, which could not be reconstructed from the archaeological artefacts since the waste material was deposited outside the Lane, most probably in Jelení Ditch. The material of the layers in the lane comes probably from other parts of the Prague Castle.

Fig. 1. View of the Černá (Black) Tower and Prague Castle across the Jelení Ditch. Photograph of the east part of the Zwinger fortification, the Golden Lane is behind the rampart between Daliborka (**bottom left**) and Bílá Tower (**right**). The upper row of windows belongs to the defensive corridor; the bottom windows belong to the houses of the north front of the lane. Vintage photo by František Fridrich, around 1870 (The City of Prague Museum, sign. H 010 237).

Fig. 2. The Golden Lane by Daliborka (hereinafter Golden Lane) with house numbering – a section of the property register map (edited by J. Matášek, 2018).

Fig. 3. Reconstruction drawing of the Golden Lane: **a** – current state of the upper part of the Zwinger wall without the houses; **b** – current state with the houses; **c** – reconstructed state after the Rudolf II alteration and before the house development; **d** – reconstructed state prior the Rudolf II alteration (the reconstruction drawing by P. Chotěbor edited by J. Matášek, 2012).

Fig. 4. Archival maps of the Golden Lane: **a** – section of a perspective plan of Prague Castle dated 1748–1754 (copied from VILÍMKOVÁ/POKORNÝ 1985; **b** – section of a ground plan of Prague Castle with the state around the mid-18th century (copied from VANČURA 1976, Fig. 78; edited by J. Matášek, 2012).

Fig. 5. Anton Haffenecker, proposal of the rampart reinforcement by the Golden Lane from 1785. The groundplan of the Golden Lane at the bottom of the plan including the former houses behind St. Georg's monastery to the east from the Bílá Tower (APH SMP, inv. nr. 126/4).

Fig. 6. Prague 1-Castle, Golden Lane. Daily life in the Golden Lane on a photograph from the early 20th century (unknown author, APH, Collection of photographs of the Planning dept. of Prague Castle, inv. nr. 878).

Fig. 7. Prague 1-Castle, Golden Lane. Photograph from March 1940, taken for the 2nd anniversary of the Protectorate of Bohemia and Moravia by photographer Antonín Gubčevský. The Golden Lane shortly before the research excavation by Ivan Borkovský in 1943 (A. Gubčevský, 1940, APH, Collection of photographs of the Planning dept. of Prague Castle, inv. nr. 2245).

Fig. 8. Prague 1-Castle, Golden Lane, excavation by The Prague Archaeological Institute. The extent of the excavation in 2010 projected onto the plan from 1862 (APH SPS, inv. nr. 126/6) with the cadastre map – **red lines** (compiled by J. Matášek, 2017).

Fig. 9. Prague 1-Castle, Golden Lane. Photograph from February 1943 of house No. 23 with the staircase leading into the defensive corridor and the trench archeologically documented by Ivan Borkovský in front of the entrance to the staircase (A. Gubčevský, 1943, APH, Collection of photographs of the Planning dept. of Prague Castle, inv. nr. 822).

Fig. 10. Prague 1-Castle, Golden Lane, excavation by The Prague Archaeological Institute. Range of the early post medieval pottery finds from the street stratigraphy of the Golden Lane: **1** – acn. 2865+2979; **2** – acn. 2260; **3** – acn. 2358; **4** – acn. 2599; **5** – acn. 2544; **6** – acn. 2119; **7** – acn. 1484; **8** – acn. 1956. **3** – stratigraphy prior Rudolf II period (Fig. 13: 1); **1, 2, 6** – stratigraphy of Rudolf II period (Fig. 13: 2); **4, 5, 7, 8** – later stratigraphy. **1, 3** – saucepan on three feet; **2, 7** – jug; **4, 5** – measuring jug; **6** – pot (photo G. Blažková, 2012).

Fig. 11. Prague 1-Castle, Golden Lane, excavation by The Prague Archaeological Institute. Range of the Asian porcelain finds from the street stratigraphy of the Golden Lane: **1** – acn. 1111; **2** – acn. 215. **1** – stratigraphy of Rudolf II period (Fig. 13: 2); **2** – later stratigraphy (photo J. Matášek, 2012).

Fig. 12. Prague 1-Castle, Golden Lane, excavation by The Prague Archaeological Institute. Range of the oven tiles from the street stratigraphy of the Golden Lane: **1** – acn. 2160; **2** – acn. 2476; **3** – acn. 415+417+422; **4** – acn. 2732. **4** – stratigraphy of Rudolf II period (Fig. 13: 2); **1–3** – later stratigraphy. **1, 2** – bowl shaped oven tile; **3, 4** – chamber oven tile with embossed front side (photo G. Blažková, 2012).

Fig. 13. Prague 1-Castle, Golden Lane. North section under the front façade of the house No. 23 in the Golden Lane. **1** – stratigraphy prior the Rudolf II alterations; **2** – stratigraphy of the Rudolf II alterations with later intrusion; **3** – above ground wall of No. 23; **4** – ramparts and foundation walls below the present day street surface (drawing J. Matášek, 2017).

Tab. 1. Houses in the Golden Lane and their extensions – current state (compiled by J. Matášek, 2012).

Translated by Linda and Patrick Foster

Mgr. Gabriela BLAŽKOVÁ, Ph.D.
archeolog
ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.
blazkova@arup.cas.cz

PhDr. Jan FROLÍK, CSc.
archeolog
ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.
frolik@arup.cas.cz

Mgr. Josef MATIÁŠEK
archeolog
ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.
matiassek@arup.cas.cz